

XII-lea al Partidului Comunist Român a subliniat cu putere rolul tot mai important ce revine științei, ca factor determinant al dezvoltării societății noastre. Programul — directivă, adoptat de Congres, prevede, ca orientări de bază, afirmarea revoluției științifice-tehnice în toate domeniile de activitate, sporirea rolului științei în modernizarea economiei naționale, a întregii vieți sociale, în conducerea societății, corelarea tot mai strinsă a cercetării cu producția, accentuarea contribuției creației științifice românești la progresul multilateral și dinamic al patriei, la îmbogățirea tezaurului cunoașterii universale, — astfel încît deceniul următor „să devină cu adevărat deceniul științei, tehnicii, calității și eficienței”³. Aceasta înseamnă, pe de o parte, o adaptare rapidă la noile realități, la noile realizări de vîrf ale științei, inovației și tehnologiei pe plan mondial, iar, pe de altă parte, o anticipare curajoasă a ceea ce va putea și va trebui să fie în viitor. Ceea ce relevă, totodată, importanța deosebită a cercetării fundamentale. Gîndirea n-are limite. Sau în orice caz acestea sînt mult dincolo de anumite limite materiale.

Pe plan mondial, apare tot mai evident că știința însăși se găsește, în multe privințe, în fața unei situații noi, în fața unor noi dileme, la o nouă răspintie istorică, care necesită noi abordări, noi răspunsuri, că se simte necesitatea — ca rezultată a insuficienței unor teorii —, a unor schimbări, că știința are obligația de a explica ce anume și de ce trebuie schimbate unele lucruri și cu ce anume urmează să fie înlocuit ceea ce trebuie schimbat.

Omul va putea să doarmă liniștit numai atunci cînd se va fi creat pe tot globul pămîntesc un sistem de relații sociale care va exclude posibilitatea unei evoluții catastrofale a evenimentelor. Un erou al lui Brecht spune: „progresul în cunoașterea naturii în condițiile unei rămineri în urmă în cunoașterea societății prezintă un pericol mortal”. Aceasta continuă să fie adevărat și astăzi. Între știință și conștiință trebuie să existe o corelație precisă; trebuie să existe o conștiință a științei. Reglarea etică a dezvoltării științei devine în fața actuală a evoluției istorice condiția sine qua non a unei evoluții pozitive, creatoare. Atît problemele globale ale corelației dintre natură și om, cît și cele ale relațiilor dintre oameni și ale relațiilor internaționale converg către o singură mare problemă, cea mai mare a contemporaneității — către problema protecției și dezvoltării omului însuși. În ultima instanță el și nu mediul inconjurător și diferite corelații se găsesc într-un pericol mortal (deși, firește nici aceste pericole nu pot fi ignorate sau subapreciate) și —, prin intermediul mediului ambiant și al diferitelor relații internaționale — însuși omul. Realismul rațional trebuie să domine gîndirea și acțiunile omenirii. Aspectele etico-morale ale problemelor globale trebuie să devină determinante în cercetările și hotărîrile societății umane.

DIMENSIUNI ACTUALE ALE PROCESULUI DE SECULARIZARE

Ana Bălașa

Academia „Ștefan Gheorghiu”

Noțiune cu caracter filozofic și sociologic, *secularizarea* semnifică „procesele în cadrul cărora realitățile aparținînd domeniului religios, magic sau sacru, trec în domeniul profan și natural¹ sau, într-o altă definiție „termenul se referă la ceea ce este lumesc, non-religios, distingîndu-se de ceea ce este spiritual și ecleziastic². Introdus în sociologie de către Max Weber, termenul „secularizare” desemnează în *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, fie diminuarea globală a caracterului religios al societății, fie trecerea unui grup de la versiunea religioasă la versiunea sa profană, sau, în fine, pierderea controlului asupra anumitor sectoare ale vieții sociale de către instanța religioasă. *Indiferentismul religios* este un termen doar parțial sinonim cu cel de secularizare, deoarece, așa cum precizează Petru Berar³ semnificația indiferentismului reli-

³ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, București, Edit. politică, 1979, p. 44.

¹ Alain Birou, *Vocabulaire pratique des sciences sociales*.

² *A Dictionary of Social Sciences*, edited by Julius Gould and William L. Kolb.

³ Petru Berar, *Religia în lumea contemporană*, București, Edit. politică, 1976.

gios se rezumă la planul conștiinței și al practicii religioase, pe cînd secularizarea vizează scăderea continuă a locului și rolului religiei în ansamblul vieții sociale. Un alt termen parțial sinonim poate fi considerat cel de *decreștinizare*, folosit cu predilecție în țările latine predominant catolice, semnificînd ceea ce nu se conformează actualmente normelor prescrise de bisericile creștine, dar, în timp ce secularizarea se plasează în principal pe un plan cultural și social, decreștinizarea pare să implice mai degrabă planul ideologic.

În unele discuții teoretice, mai ales teologice, asupra secularizării se avansează o distincție între secularizarea externă, impusă din exterior și secularizarea internă, acceptată ca legitimă de către însuși grupul religios și înțeleasă ca o abandonare din partea religiei a unei părți a puterii sale. Cu alte cuvinte, deși se recunoaște autonomia realităților sociale și spirituale ale lumii în raport cu religia, secularizarea ar trebui să stea totuși sub controlul credinței și autorității religioase.

În decantarea semnificațiilor secularizării există deosebiri esențiale, de ordin calitativ între pozițiile materialist-dialectice și cele fidiste, chiar dacă, după Conciliul Vatican II, (desfășurat în mai multe sesiuni între 1962—1965) termenul a pierdut din nuanțele negative tradiționale iar secularizarea ca proces a fost recunoscută și acceptată.

Pornind de la concepția materialist-dialectică despre religie ca fenomen social, în sociologia marxistă se înțelege prin *secularizare* procesul istoric prin care se restrînge continuu influența și autoritatea socială și spirituală a religiei și a instituțiilor religioase.

Procesul de secularizare a început în Europa încă în perioada Evului mediu, odată cu apariția primelor începuturi ale producției capitaliste. Afirmatia teoretică a diferenței dintre sacral și temporal, aplicată la ideile despre societate și arta de guvernare a acestora a dus în final la legitimarea autorității politice laice în opoziție cu autoritatea bisericii. Apare, astfel, prima instituție istorică secularizată — statul — care este pus în slujba forțelor economice și sociale în dezvoltare emancipîndu-se total de sub autoritatea bisericii, mai mult, făcînd din ea un instrument de guvernare.

Transformările din domeniile economic, politic, social și religios determină în epoca Renașterii o autentică revoluție intelectuală și artistică. Rațiunea, declarată suverană, respinge orice cunoștințe provenite din revelație, întemeiază știința exclusiv pe baza forțelor ei proprii și ale experienței, pe baza studierii omului și a naturii. Posibilitatea nemărginită a cunoașterii adevărului devine o convingere generală a gînditorilor epocii.

Transformări esențiale au loc în cadrul literaturii și artei. Împotriva dictaturii spirituale a bisericii valorile eternizate sînt omul și natura. Spiritul laic raționalist cucerește treptat toate domeniile culturii. Afirmarea raționalismului activ, secularizarea științelor și a culturii în general care au făcut din Renaștere „cea mai mare răsturnare progresistă din cîte trăise omenirea pînă atunci”⁴ au căpătat dimensiuni noi, în extindere și profunzime, în epoca iluministilor și materialistilor secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea. Filozofia, științele umane și sociale sînt secularizate treptat, noi teritorii se emancipează de sub dictatura spirituală a bisericii.

Dinamica accelerată a progresului științific și tehnologic din epoca noastră, impactul revoluției tehnice și științifice cu domeniul social au operat schimbări fundamentale la nivelul structurilor societății, la nivelul culturii, al ideologiilor și al cunoașterii și înțelegerii a însăși ființei umane. Aceste transformări au extins și amplificat incomparabil procesul secularizării în zilele noastre, determinînd un recul global al religiilor. În societatea occidentală modernă, dincolo de declarațiile verbale ale unor lideri politici și oameni de afaceri, prescripțiile etice religioase nu mai au nici o influență asupra structurilor economice și de putere bazate pe imperatiile producției și consumului, pe logica profitului și a concurenței. Valorile religioase rămîn în afara cîmpului de constituire și manifestare a conduitelor din domeniul economic și politic și, în general, în afara variabilelor ce influențează semnificativ dinamica socială. Angajamentul social și politic al omului contemporan — ca individ și colectivitate — determină deplina sa responsabilitate față de sensul evoluției lumii și al propriului destin social, făcînd inutilă integrarea oricărei religii în explicarea „lumii”, a „omului” și a raporturilor dintre acești doi termeni.

Structurile comunitare și demografice ale societății contemporane conferă, de asemenea, ritmuri accelerate procesului de secularizare. Procesul de urbanizare însoțit de mobilitatea spațială și socială are o influență considerabilă asupra religiei și religiozității, raționalizează și mai mult universul mental al omului. Funcția de control social a bisericii este diminuată substanțial prin concurența a numeroase grupuri funcționale din care face parte omul citadin (profesionale, culturale, politice etc.), grupuri ale căror norme, valori și criterii de apreciere nu fac aproape nici o referință la concepțiile religioase care devin o problemă de alegere strict personală. Dispariția societății rurale tradiționale, a omogenității obiceiurilor și absolutizării regulilor de conduită restrîng considerabil domeniile de influență ale religiei, constring biserica la acceptarea unui rol de „bun de consum” ce se oferă cetățeanului, cu o semnificație mai deosebită în grupul familial,

⁴ Fr. Engels, *Dialectica naturii*, București, E. S. P. L. P., 1954, p. 5.

în măsura în care acesta mai păstrează tendința de reclamare a „principiilor bisericii” pentru comportamentele ce relevă domeniul familial și, în general, pentru exercitarea funcției sale socializatoare. Nevoile și aspirațiile sînt structurate și restructurate de mediul urban de viață, ceea ce reduce funcționalitatea bisericii atît ca instrument al serviciului religios tradițional cît și ca instrument de acțiune politico-socială și parametru de referință pentru comportamente în general.

Examinarea principalelor sarcini ale bisericii în contextul contemporaneității, de către Conciliul Vatican II, considerat eveniment major al lumii creștine a adus în discuție raporturile dintre biserică, dintre religii, dintre biserică și problematica socială a lumii contemporane, dintre credincioși și necredincioși. Însă, această tendință de adaptare la necesitățile civilizației capitaliste moderne, așa-numitul „*aggiornamento*” care este propriu nu numai bisericii catolice ci și altor confesiuni pune probleme noi bisericii, multe insurmontabile. Biserica ia cunoștință de faptul că a rămas străină culturii muncitorești (așa-numita derestinzare a clasei muncitoare), că formele tradiționale de desfășurare a vieții religioase, ritualurile, simbolurile religioase s-au depreciat mult în ochii credincioșilor, că în încercarea sa de a fi accesibilă oricărei culturi și civilizații prin adaptarea ritualurilor, a limbajului, etc., riscă să relativizeze excesiv nu numai structurile ecleziastice și instituțiile confesionale ci și expresia doctrinei și eticii religioase, considerate ca avînd o valoare universală.

Ofensiva mentalității ateiste care se constituie nu numai la nivelul unor cercuri culturale influentate de filozofia materialistă ci și spontan, la nivelul colectivităților largi de oameni, sub influența mediului social în care trăiesc, bulversează comportamentele și atitudinile credincioșilor față de propriile confesiuni, dă un caracter natural, firesc, spontan, procesului de secularizare. Indiferențismul religios și ateismul reprezintă astfel un fenomen nu al unei minorități, ci al unor mase largi de oameni, reprezentînd o atitudine globală în fața existenței și nu doar o negare a divinității.

Lupta milioaneilor de oameni pentru eliberare națională, economică, socială și politică pune bisericii dramatica problemă a compatibilității conduitei contestatatoare și de luptă a credincioșilor împotriva opresorilor, cu mesajul religios, a compatibilității dintre așa-zisa misiune eliberatoare a bisericii și situarea ei, cel mai adesea, pe pozițiile claselor dominante și ale *status-quo*-ului. Mijloacele „legitime” de contestare nu-i mai satisfac pe credincioșii angajați politic și social, și, deseori, ei constată că apartenența la credințe religioase diferite este superficială dacă angajamentul social îi unește.

Zonele sociale și spirituale cuprinse în procesul secularizării se amplifică considerabil prin aportul științelor sociale și umane. Sociologia, psihologia, antropologia printr-o argumentare științifică modifică emoționalitatea achiziționată anterior cu privire la *om*, în ipostaza sa individuală și colectivă. Cunoștințele științifice privind raportul individului cu societatea și mediul cultural, raportul dintre comportamente, norme și condiții sociale, dintre percepția socială și apartenența individului la grupuri socio-culturale diferite, dintre natură și societate, mecanismele socializării și ale controlului social, formarea opiniilor, atitudinilor, credințelor, conștientului, caracteristicile și ierarhia valorilor, permit explicarea inclusiv a faptului că inesei religiile, instituțiile și ideologiile religioase, credințele și comportamentele religioase cu explicații raționale, sînt legate de structurile sociale, de modelele culturale, de anumite ierarhii ale valorilor, constituite social-istoric.

Desigur, în funcție de dezvoltarea economico-socială și de concepțiile politico-ideologice ale națiunilor dar și datorită caracterului oarecum spontan al secularizării în lumea capitalistă, acest proces de emancipare progresivă a societății și personalității de sub influența bisericii și a religiei în general afectează înegal civilizațiile, culturile, clasele și mediile sociale, generațiile. Dar, autonomia structurilor economice și politice, a științei, a literaturii și artei, a culturii în general devin, prin mijloacele moderne de comunicare în masă, fapte sesizabile la nivelul conștiinței comune ceea ce face din procesul de secularizare o importantă dimensiune a societății contemporane.

Pe fondul acestui amplu proces de secularizare au apărut în ultimele două decenii, simptomele unei *crize* a fenomenului religios și a ideologiei religioase, moment culminant al contradicțiilor dintre religie și biserică, pe de o parte, și societatea contemporană, pe de altă parte, dar și al proceselor contradictorii din însuși interiorul fenomenului religios. Desigur, existența unor tensiuni puternice în cadrul bisericii și al ideologiei religioase nu reprezintă o noutate. Încă este faptul că agravarea acestor tensiuni pînă la situația de *criză* (recunoscută aproape fără rezerve și de către teologi) reprezintă astăzi un fenomen universal, global, cuprinzînd, în grade diferite, toate religiile, toate țările și totalitatea aspectelor vieții umane și sociale. Nu-i mai puțin adevărat însă că aproape toate componentele fenomenului religios angajate în *criză* comportă aspecte extrem de contradictorii, ceea ce reclamă nuanțări în orice tentativă de analiză.

Dacă relația strinsă dintre criza bisericii și criza societății occidentale contemporane, care nu mai este doar economică nu este contestată de nimeni, atitudinile față de biserică în criză nu mai întrunesc aceeași unanimitate: unii îi reproșează că nu-și îndeplinește rolul său tradițional de apărător al valorilor fundamentale ale societății occidentale, că nu-și asumă rolul de menținere a ordinii existente, alții îi reproșează că se lasă antrenată în criza societății și, în fine, o altă categorie îi reproșează imobilismul, incapacitatea de renovare și de adaptare la societatea contemporană.

Această criză „modernă” a religiei în general și a creștinismului în special, mult mai profundă și mai bogată în semnificații ideologice și social-politice afectează, toate componentele fenomenului religios: Ideologia doctrinară, instituțiile, ierarhia și autoritatea, ritualurile, valorile, simbolurile și normele, motivațiile, comportamentele și însuși statutul profesiei de cleric.

În cele ce urmează ne vom referi doar la aspectele privind *criza valorilor, simbolurilor, și normelor religioase*.

Complexitatea structurală a societății contemporane este insolită de o varietate de valori și norme care orientează comportamentele, asigură realizarea modelelor de acțiune socială, integrarea socială a grupurilor și indivizilor. Ce loc mai ocupă valorile, simbolurile și normele religioase în ierarhia valorilor și normelor sociale ale societății contemporane, atât de secularizate? Cât de mult își mai însușesc oamenii societății occidentale moderne valorile și normele religioase? În ce măsură sînt acestea *interiorizate*, devenind valori și norme ale cuiei? Ce rol au ele în diferitele modalități de *acțiune socială*? Iată întrebări care revin deseori, implicit sau explicit, în discuțiile teoretice pe marginea fenomenului religios. Desigur, căutarea răspunsurilor nu se înscrie doar în sfera preocupărilor strict științifice, ci vizează cel mai adesea și aspecte politice și sociale.

Se recunoaște astăzi tot mai mult, că problemele sociale sînt rezolvate sau nerezolvate în interiorul unei societăți în care biserică și-a pierdut prestigiul. Pentru Italia, „Biserica nu mai este parametru de referință pentru comportamente, ea nu mai este instituția care oferă certitudini morale asupra a ceea ce este bine și ce este rău. Apelul la valorile și normele religioase, cu atât mai puțin la cele ale bisericii instituționalizate se reduce pentru un număr mare de comportamente umane”⁵.

Numeroase anchete sociologice evidențiază faptul că noile modele de referință din societatea italiană (marxismul, știința sau chiar formele noi de expresie religioasă) întunesc adevărat largi, marginalizând rolul bisericii oficiale. Cu toate strategiile acestora, dificultățile în controlul vieții sociale se mențin. Dezvoltarea științei și tehnologiei, multiplicarea structurilor sociale sînt însoțite de valori, simboluri și norme noi care fac posibile și necesare unele comportamente iar pe altele imposibile. Rămîne din ce în ce mai puțin loc pentru modelele capabile să corespundă nevoilor prezumtive religioase ale omului.

Asimilarea valorilor contestate și antiautoritare de către credincioși, conjugată cu incapacitatea structurilor ecleziastice de a se integra în societatea modernă facilitează fie pierderea oricărui interes religios, fie procesul de subiectivizare a modelelor de credință care tind să iasă de sub autoritatea ierarhiei clericale. Marxștii francezi⁶ constată, de exemplu, că în Franța, între ideologia doctrinară și credința trăită a credincioșilor de rînd nu există decît o identitate parțială. Biserica instituțională, asociată de regulă claselor dominante devine tot mai puțin agreată. Dealtfel, cercetările sociologice confirmă faptul că majoritatea credincioșilor nu numai că nu cunosc principalele teze doctrinare ale religiilor de care pretind că aparțin, dar nici nu cred tot ceea ce știu și, adesea, dau o apreciere selectivă diferitelor dogme și norme religioase.

Interiorizarea inegală și conformarea diferențiată la dogmele, valorile și normele religioase determină conduite și acțiuni diferite, atât pe plan individual cît și pe plan social-politic. Există, de pildă, o strînsă corelație între comportamentul religios și cel politic: adeziunea la valorile și normele religioase tradiționale ale bisericii catolice franceze dominante se asociază, de regulă, cu opțiuni și comportamente politice de dreapta iar opțiunea pentru stînga se asociază cu refuzul acestor valori și norme.

Analizînd datele unor anchete sociologice americane (The Gallup Opinion Index — 1977—1978) se poate sesiza, de asemenea, o discrepanță semnificativă între declarațiile pe care le fac americanii cu privire la vederile lor religioase și conformarea la acestea, pe planul comportamentului și al acțiunii sociale. Din „contextul fundamental de normativitate și semnificație”, normele și valorile religioase sînt excluse, în sensul că, deși acceptate formal, ele nu

⁵ Sabino S. Aquiliva, *Crise des valeurs et des significations de l'existence dans la société italienne contemporaine*, „Cahiers internationaux de sociologie”, vol. LXIII, 1977.

⁶ G. Michelat și Michel Simon, *Classe, religion, comportement politique*, Paris, Editions Sociales, 1977.

mai orientează comportamentele și acțiunile sociale în domenii decisive ale vieții cotidiene americane : afacerile și politica. Cunoscuta toleranță religioasă a americanilor poate fi interpretată, de asemenea, ca „un semn că valorile cruciale ale sistemului nu-și mai găsesc loc în cadrul religios”⁷. Credința riscă astfel să devină doar o chestiune personală, fără recunoaștere socială și eficacitate publică. Simbolismul religios tradițional, valori ca supunerea, fatalitatea, destinul, suprarationalitatea credinței nu mai întâlnesc adeziunea omului modern pe care și-o dispută cu succes sistemele secularizate de valori și simboluri.

În ultimul deceniu, se conturează tot mai evident o tendință de refuz a valorilor și comportamentelor prescrise de biserica oficială, chiar în cadrul clerului, mai ales al celui din America Latină, ceea ce agravează și mai mult criza actuală a religiei. „Revolta clerului”, cum este denumit fenomenul în America Latină, nu este pur afectivă, un fenomen de nonconformism pur și simplu, ci este determinată de contextul social-politic și cultural al țărilor respective. Antagonismele care există actualmente în cadrul bisericii catolice latino-americane au dat naștere la diverse curente de opinie și de acțiune, determinând atitudini diferite față de biserica instituțională. Această mișcare de contestare, de protest și de acțiune care tinde să se generalizeze, cuprinde partea clerului care se consideră progresistă, sau chiar de deschidere revoluționară, decisa să nu mai accepte valorile bisericii oficiale pe care le consideră perimate, refuzând atitudinea conservatoare, de menținere a *statu-quo*-ului. Este deci vorba nu numai de reflecții teologice, de modernizare și renovare ecleziastică, ci și de mobilizare și schimbare socială. Desigur, nu putem fi de acord cu ideea că forța cea mai capabilă în lupta de eliberare și dezvoltare progresistă a Americii Latine ar putea fi biserica catolică, oricât de radicale ar fi renovările pe care și le propun o parte a clerului. Ceea ce am dorit să evidențiem este că, în anumite condiții, tendința de a pune de acord valorile și normele religioase cu contextul istoric, etnic-național, social-politic și cultural duce la concluzia necesității angajamentului politic și a respingerii prescripțiilor bisericii oficiale.

Pentru ieșirea din criza actuală, în fața bisericii și a religiei în general stă următoarea alternativă : fie acceptarea unui rol tot mai marginal în viața societății contemporane, fie, ca să supraviețuiască, asumarea a ceea ce teologul protestant Harvey Cox⁸ numea sarcina majoră a teologiei, în deceniile următoare : inovarea deliberată pe planul religiei, *modernizarea religiei* în toate componentele sale. Întreprindere nu mai puțin riscantă însă.

PROBLEME SOCIALE ȘI JURIDICE ALE MEDICINEI

Prof. univ. dr. Grigore Popescu

Societatea se confruntă astăzi cu probleme ale sănătății și boli care fac apel la rezolvări de natură politică și a căror semnificație socială crescândă poate fi dedusă din multiplele măsuri de „management” sanitar, în domeniul metodelor și previziunilor implicate în sectorul de îngrijire medicală.

Sănătatea și boala au atins astăzi un proces de socializare crescândă care necesită o responsabilitate social-economică. Consumul de asistență medicală crește la toți parametrii, iar prețul și eficiența acesteia evoluează în mod constant în funcție de perfecționarea serviciilor, de evoluția structurii morbidității, de structura pe grupe de vîrstă a populației. Structurile organizaționale vechi nu mai corespund noilor nevoi ale populației. Revoluția industrială și urbanismul au produs importante schimbări și restructurări în sistemul de îngrijire, în viața comunităților și a familiilor.

În științele medicale — ca științe ale acțiunii — în epistemologia, statuarea, clasificarea lor, s-au produs convergențe, s-au creat alianțe interdisciplinare care încearcă să se adapteze noilor sensuri ale evoluției medicinei.

⁷ Will Herbert From, *Protestant, Catholic, Jew in Perspectives on the Social Order*, New York, 1968.

⁸ Harvey Cox, *La cité séculière*, Casterman, Tournai, 1968.